

Introducere

Apropierea împlinirii a nouăsprezece veacuri de la sfârșitul războaielor daco-romane a creat, firesc, o anumită emulație – în primul rând între cercetătorii antichității –, dar și o anume neliniște administrativă, fiindcă asigurarea resurselor financiare era încă o problemă cu necunoscute și alternative. Fiindcă o aniversare de o semnificație atât de sensibilă nu putea trece fără a fi marcată, în Muzeul Național de Istorie, cu toată considerația, la începutul lunii decembrie 2005 am hotărât, în consens cu direcțiunea instituției, că va fi organizată o expoziție dedicată, dar și un simpozion științific, în toamna anului următor.

În această conjunctură, am profitat de lansarea licitației inaugurale a Administrației Fondului Cultural Național, care se încheia pe 29 decembrie 2005. Încă din primele zile ale anului aniversar, fără a mai aștepta rezultatul competiției de finanțare, am trecut la organizarea simpozionului, încropind un calendar și distribuind primele anunțuri, în paralel cu generarea unui microsite de proiect. Din fericire, răspunsul comisiei de evaluare a AFCN a fost favorabil, iar acesta avea să fie singurul sprijin financiar substanțial, fără a fi însă singurul.

Anul aniversar al provinciei romane Dacia s-a bucurat de toată atenția, mai ales în principalele centre naționale de cercetare. Amintindu-le aici doar pe cele mai semnificative, seria manifestărilor a fost deschisă de Universitatea din Timișoara (24-26 martie 2006), fiind continuată de Cluj-Napoca, cu două manifestări de prestigiu (28 septembrie-1 octombrie 2006; 10-11 noiembrie 2006); simpozionul nostru a fost organizat în zilele de 13-14 octombrie, odată cu vernisarea expoziției cu același nume – *DACIA AVGVSTI PROVINCIA*¹. Seria manifestărilor dedicate a fost închisă de Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din capitală, printr-o sesiune de comunicări științifice la jumătatea lunii decembrie 2006, dar și printr-un volum tematic al revistei Dacia. Fără a fi epuizat lista – prea lungă pentru a fi reprodusă în extenso, și ne cerem scuze celor pe care nu i-am amintit – putem constata că istoricii și arheologii antichității clasice au avut într-adevăr un an foarte dens, amintind aici doar faptul că în prima jumătate a lunii septembrie s-a organizat și congresul Frontierelor Romane (mai cunoscut ca *Limes Congress*), cea mai importantă reuniune internațională în materie, la León, în nordul Spaniei. Adăugați șantierul sistematic, șantierul de salvare, alte câteva sesiuni „obligatorii” (precum Sesiunea Națională de Rapoarte Arheologice) – și obțineți imaginea unui an sufocant. Într-o asemenea conjunctură, am fost deci – organizatorii acestui simpozion – măguliți de prezența a peste 40 de cercetători care au prezentat o lucrare, cât și a altora care au dorit să asiste.

Presiunea sarcinilor concurente, dar și a termenelor contractuale de finanțare, au făcut ca între paginile acestor cărți să mai fie regăsite doar semnăturile a 36 de cercetători, din toate generațiile. Deși regretăm absența din volum a unor comunicări care ar fi rontunjit aria tematică (pentru a aminti aici doar pe cele susținute de Daniel Spânu și Szilamér Pánczél²), culegerea de

---

¹ O expoziție absolut remarcabilă, cu o viziune nouă asupra confruntării surselor, organizată în jurul Columnii lui Traian, cu obiecte arheologice ilustrate pe relieful istoriat, expoziție care și-a câștigat meritata notorietate publică prin aducerea brățărilor dacice de aur recuperate din străinătate, trei luni mai târziu...

² Daniel Spânu – *Dacia preromană, sau perioada de aculturație*; Szilamér Pánczél, Alexandru V. Matei – *Depozitul de sticlă de la Porolissum*.

studii pe care o prezentăm își atinge în general obiectivele inițial stabilite. Aceste obiective au fost legate, în cel mai simplu și direct mod de exprimare, de testarea *elementului de noutate* a cercetării *epocii de tranziție*, despre care multe lucruri rele se pot spune, dar care a asigurat, totuși, o libertate de opinie în limite civilizate (nu vom intra aici în spinoasa problematică a *presiunii tradiției*, a *spiritului scolastic* și a *autocenzurii*). Dorința – sau curiozitatea? – noastră a fost de a genera un volum de studii care să reflecte dezbaterile cele mai dificile ale ultimului deceniu, care să acopere, pe cât posibil, o arie tematică generoasă, și care să reflecte, în primul rând, evenimentele legate de războaiele daco-romane și consecințele lor imediate, precedând stabilitatea administrativă și militară oferită de domnia lui Hadrian. Asemenea obiective au avut drept consecință naturală preponderența elementelor de istorie și arheologie militară, în dauna problematicii urbane. De asemenea, rigoarea cronologică nu a putut totdeauna fi urmată, ca urmare, în primul rând, al stadiului cercetării.

Doar o parte restrânsă a acestui volum atinge problematica populației dacice din provincie. Acest fapt se datorează atât vizibilității arheologice reduse a acesteia – în special în primul secol de existență al provinciei, perioadă pe care am avut-o în vedere în mod special – dar și receptivității reduse pe care demersul nostru l-a avut în rândurile colegilor specializați în acest domeniu. În lipsa unor noi evidențe sau a unor noi abordări teoretice, reluarea periodică a unor dezbateri privitoare la situația populației dacice după cucerirea romană, sau după abandonarea acesteia, nu poate aduce lămuriri suplimentare. Cu toate acestea, volumul cuprinde câteva lucrări de referință pentru situația autohtonilor, între care am aminti în special studiul semnat de Romeo Cîrjan, a căror considerații vin din perspectiva dreptului roman; fără a urmări în mod special tematica dacică, alte câteva lucrări o intersectează, în special cele legate de problemele de geografie istorică și de întinderea provinciei Dacia, aflate în relație cu situația poli-tică a populațiilor autohtone dinaintea cuceririi.

Volumul se deschide cu împrejurările politice și militare ale războaielor daco-romane, subliniind rolul conjunctural – dar semnificativ – pe care diversele neamuri sarmatice le-au jucat în conflict, amplu studiu al lui Vitalie Bârcă.

Primul tronson tematic adresează identificarea unităților militare, începând cu cele de origine pannonică participante la război (Doina Benea), cât și a garnizoanelor de pe granița de vest (Eduard Nemeth). Discuția asupra unităților militare are în mijloc o foarte interesantă dezbateră despre activitățile constructive ale legiunii *III Flavia Felix*, centrată pe polemicele stârnite de interpretarea unui strat de incendiu de la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (Coriolan H. Opreanu); reverberații ale acestei dispute le veți întâlni în alte câteva studii din acest volum, dar nu vă vom răpi plăcerea de a descoperi care. Studiu unităților militare avansează, pe cursul Dunării, în Moesia (Florian Matei-Popescu și Ovidiu Țentea), închizându-se cu identificarea unităților din Moesiei Inferior aflate *in expeditionem* în nord-estul Munteniei (Mihail Zahariade și Dan Lichiardopol).

În directă legătură cu tematica războiului, dar și a constituirii provinciei, urmează studiul lui Florin Fodorean despre drumurile strategice romane.

Următorul grupaj tematic, cel al castrelor, este prefațat de o abordare sintetică a organizării interne a fortificațiilor auxiliare, semnată de Felix Marcu. Urmează prezentări rezumative pentru castrul de legiune de la Berzobis (Al. Flutur), pentru castelele de marș de la Zalău (Al.V. Matei și Horea Pop) și pentru sistemul defensiv înaintat de la Supur (jud. Satu Mare, vezi Al.V. Matei și Robert Gindele). Sunt apoi prezentate două caste auxiliare, unul din nordul Daciei (Ilișua – Coneliu Gaiu) și unul din sudul noii provincii (Răcari – Eugen S.

Teodor), cu accent pe perioada inițială de funcționare a acestora. Vizitarea tematicii castrelor se încheie tot la Dunărea de Jos, cu sinteza oferită de Ioan C. Oprea pentru castelele traianice.

Studiul lui Ioniță A. Petiș despre carierele centurionilor legionari realizează tranziția între subiectele cazone și cele legate de exploatarea izvoarelor scrise. Dezbateră este deschisă Romeo Cîrjan, cu o expunere despre statutul juridic al indigenilor în noua provincie, probabil primul studiu cu acest profil în istoriografia românească. Următoarele două materiale (semnate de Sorin Nemeti și Ioana Bogdan Cătănicu) sunt complementare, analizând componența etnică și teritorială a noii provincii, demonstrând că discuțiile în materie sunt departe de a fi fost epuizate. O altă pereche de studii (Irina Nemeti și Atalia Ștefănescu) aduce în atenție imaginarul religios și politica religioasă. Secțiunea se concluzionează cu contribuția Virginiei Rădeanu despre comportamentul epigrafic, închizând paranteza deschisă de Ioniță Petiș despre cariere și promovare.

Secțiunea despre monumente readuce în atenție capitala Daciei traiane, care, fără a fi reprezentată în volum cu un studiu dedicat de anvergură, demonstrează o recurență care este aceea a marilor subiecte de istorie. Pentru început, Gică Băeștean strânge datele existente pentru ilustrarea marilor lucrări publice de aducțiune și canalizare din *Colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa*. Urmează o scurtă notă a lui Călin Timoc, relevând nu numai valoarea strategică, cât mai ales valoarea simbolică a capitalei, legată de jertfa câmpului de luptă. Dintr-un volum comemorativ nu putea lipsi o sinteză despre monumentele de artă ale epocii lui Traian, reflectând marile sale fapte, contribuție semnată de cea care ne este, actualei generații de istorici și arheologi, profesor și sfătuitor, Lucia Marinescu. În aceeași măsură, o sinteză a expertizelor ingineresti și arheologice asupra acelei minuni ale lumii antice, podul de la Drobeta, era de așteptat și de dorit, articol semnat două cercetătoare care s-a ocupat de chestiune, cu perseverență, în ultimele decenii, Cristina Crăciun și Anișoara Sion. Încheiem periplul monumentelor tot la Dunărea de Jos, cu o solidă ipoteză a profesorului Alexandru Barnea despre începuturile orașului *Tropaeu Traiani*, al cărui destin a fost schimbat de războaiele cu Decebal și aliații săi.

Ultima secțiune a volumului este dedicată materialelor arheologice. O primă pereche de studii (semnate de Mariana Egri și Adrian Ardeț) se concentrează pe asupra principalului recipient de transport al antichității, amfora, a cărei distribuție reflectă mecanismele intime ale logisticii de război, dar și ale aprovizionării armatei în vreme de pace, punând în evidență tendințele istorice de influență asupra provinciei, din areale diferite ale imperiului. Secțiunea continuă cu unicul studiu dedicat armamentului, semnat de cel care se identifică cu subiectul, în România, Liviu Petculescu. Secțiunea – și volumul – se încheie în forță, cu două studii de numismatică, demonstrând relevanța acestei specialități dincolo de datarea unor contexte arheologice. Ernest Oberländer-Târnoveanu scrie despre emisiunile monetare traianice legate de primul război (și doar constrângerile de spațiu ne-au făcut să renunțăm la ultima parte, referitoare la al doilea război dacic), ilustrând faptul că dincolo de „datări” și „valori de schimb” există viziuni, politici, imaginar, propagandă, toate recompunând spectaculos și viu o epocă „înghețată” pe Columna lui Traian. Ultimul material, semnat de Cristian Găzdac, demonstrează, cu solide elemente de comparație în alte provincii ale imperiului, destinul particular al Daciei, ale cărei început și sfârșit o particularizează, prin entuzismul – și investiția – substanțială a începuturilor, dar și prin lunga agonie a sfârșitului.

Vom încheia aceste scurte considerații introductive cu câteva precizări asupra chestiunilor pur redacționale. Veți găsi, imediat după această introducere, o listă a abrevierilor bibliografice. Am folosit prescurtările uzuale pentru periodicele românești, chiar dacă ele nu

sunt cunoscute ca atare de către marile universități occidentale. Pentru publicațiile străine am acceptat propunerile contributorilor, folosind arbitrajul altor surse numai atunci când propunerile primite nu concordau. Abrevierile pentru periodice, enciclopedii, *corpora* și serii de publicații se regăsesc numai în această listă de abrevieri. O altă situație veți întâlni în cazul volumelor cu autori multipli – precum cel de față –, care se regăsesc și în lista de la începutul volumului, și în lista bibliografică a fiecărui autor, având în vedere că acestea nu sunt totdeauna prescurtări uzuale, din dorința de a scurta timpul de regăsire a informației.

Lista abrevierilor se încheie cu câteva prescurtări uzuale ale unor instituții, utilizate repetat, în studii diferite, în general cunoscute specialiștilor din România, dar necunoscute unui eventual utilizator străin al cărții, sau chiar unui student român.

Nu am mai afișat abrevierile curente, acceptate indiferent de domeniu (km, etc, cca, altele).

În ce măsură am reușit să putem concentra în acest volum studii care, însumate, să reprezinte un *status quaestionis* al istoriografiei românești, rămâne să vedem din maniera în care acesta va fi receptat și utilizat.

Mulțumim la final celor care au făcut ca toate acestea să fie posibile: contributorilor volumului, conducerii Muzeului Național, pentru a fi găzduit simpozionul și de a fi suportat cea mai mare parte a costurilor tipăririi acestui volum, Administrației Fondului Cultural Național, pentru co-finanțarea asigurată, dar și Editurii *Cetatea de Scaun*, care a devenit un colaborator de nădejde al arheologiei. Aici, la urmă, mulțumim tuturor colegilor care ne-au ajutat în împlinirea acestui proiect.

Editorii